

**Відгук
офіційного опонента**
доктора економічних наук, професора
Ларіої Ярослави Степанівни
на дисертаційну роботу **Мартиненко Марини Олександровни** на тему
«Стратегічний розвиток підприємств
інформаційно-комунікаційних технологій»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю
073 «Менеджмент»

1. Актуальність теми дисертації

Науковий прикладні аспекти стратегічного розвитку підприємств, розуміння стратегічних цілей і завдань, ретельний аналіз впливу ринкового середовища, забезпечення ефективності стратегічного розвитку підприємства - це ключові напрями досліджень сучасної науки менеджменту, які натепер є вкрай актуальними, адже їх результати слугують фундаментом для ведення бізнесу у сфері інформаційно-комунікаційних технологій та інноваційного зростання економіки в цілому. Враховуючи, що за IV-V технологічних укладів інформаційні технології набувають стратегічного значення не лише на мікро-, але й на макрорівні, дослідження зазначених аспектів, а також сучасних концепцій стратегічного розвитку, інноваційних напрямів, цифровізації в діяльності підприємств - мають суттєвий та вирішальний вплив на ефективність стратегічного розвитку підприємства у довгостроковому аспекті.

Глобальна конкуренція викликає необхідність переорієнтації системи управління підприємств у напрямі стратегічного розвитку, клієнти стають більш вимогливими, задоволення потреб споживачів набуває все більш стратегічного спрямування у сенсі побудови довгострокових відносин. Тому функціонування і сталій розвиток підприємств на ринку ІКТ сьогодні та в майбутньому потребує стратегічного бачення, обґрутованих ринкових дій та ефективного менеджменту. Створення необхідних для споживачів і суспільства інноваційних продуктів, пошук нових ніш на ринку дозволить бути унікальним та забезпечить вирішення проблеми стабільного функціонування і розвитку підприємства в довгостроковій перспективі.

Актуальні тенденції цифровізації і глобальної конкуренції зумовлюють необхідність розробки нових методів і моделей ефективного управління стратегічним розвитком підприємства для поліпшення його ринкових позицій в майбутньому.

Крім того, соціально-економічні зміни внаслідок пандемії COVID-19 та повномасштабного воєнного вторгнення стали доленосними для економіки України. Тому ефективний менеджмент, що враховує вплив чинників середовища, орієнтований на стратегічний розвиток, є необхідним визначником результативного стратегічного управління підприємством.

Важливо відзначити, що наявні умови маркетингового середовища та нестабільність соціально-економічного становища України з урахуванням військових загроз та постковідних змін, враховані Мартиненко М.О. під час проведення досліджень в межах дисертаційної роботи «Стратегічний розвиток підприємств інформаційно-комунікаційних технологій», тому отримані результати є вкрай актуальними та вирішують важливі науково-теоретичні та практичні проблеми. При цьому надані здобувачкою науково-практичні рекомендації будуть досить актуальними і для періоду післявоєнного відновлення України, адже підтримка ефективності стратегічного розвитку вітчизняних підприємств ІКТ дасть змогу активно втілювати стратегії і розвивати сучасні телекомунікаційні послуги не тільки на внутрішньому ринку, а й на міжнародному ринку.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Детальний аналіз дисертаційного дослідження Мартиненко М.О., а також її публікацій у наукових фахових виданнях, дозволяє зробити висновок про належний рівень обґрунтованості та достовірності викладених наукових положень і сформульованих висновків.

Аналіз дисертаційної роботи вказує на те, що дослідження виконано самостійно, із залученням актуального статистичного та аналітичного матеріалу, теоретичних наукових джерел і робіт прикладного характеру, а також із використанням достатнього спектру загальнонаукових та спеціальних методів

дослідження. Наукові положення, які наведено в дисертації, є достатньо обґрунтованими та актуальними.

Дисертація характеризується використанням системного підходу до предмету дослідження, складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура роботи повністю відповідає встановленій меті та завданням дисертаційного дослідження, що дало можливість автору повною мірою охопити предмет дослідження. Предмет дослідження відповідає сучасній науковій проблематиці, розкриває і вирішує нагальні питання сучасного менеджменту.

В цілому, аналіз дисертаційного дослідження Мартиненко М.О. свідчить про високий рівень наукової та фахової підготовки здобувача, а результати процесу дослідницької діяльності спровалюють позитивне враження щодо запропонованих науково-практичних рішень досліджуваної проблематики.

3. Новизна результатів досліджень та повнота викладу в опублікованих працях

Аналіз тексту дисертації, наукових публікацій Мартиненко М.О. у фахових та інших виданнях дозволяє зробити висновок про наукову новизну, обґрунтованість та практичну значущість наукових результатів. Положення, винесені у дисертації до наукової новизни, не викликають заперечень.

Насамперед, слід звернути увагу на удосконалений концептуальний підхід до стратегічного розвитку підприємств інформаційного-комунікаційних технологій, що враховує ідентифіковані особливості їх функціонування та розглядає діяльність підприємств ІКТ в контексті потенційних можливостей для досягнення стійких ринкових позицій на основі відповідних принципів формування й реалізації генеральних цілей та пріоритетних завдань для забезпечення умов ефективної їх реалізації (1.1). Такий підхід відповідає вимогам сучасних концепцій менеджменту, а також надає змогу впровадження ефективних рішень щодо стратегічного розвитку підприємств ІКТ.

Вагомим науковим здобутком автора є також удосконалення методичних зasad щодо вибору напрямів стратегічного розвитку підприємств інформаційно-комунікаційних технологій, що, на відміну від існуючих, базуються на ідентифікації ключових напрямів стратегічного розвитку, шляхом каскадування та синхронізації стратегій розвитку, враховуючи специфічні особливості діяльності підприємств ІКТ, обмежуючі чинники їхнього розвитку, а також на формуванні системи оптимальних інфраструктурних рішень на основі аналізу та планування відповідних фінансово-економічних показників з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів стратегічного розвитку (1.3).

Автором здійснено низку інших удосконалень на методичному рівні наукового дослідження, зокрема, запропоновано методичний інструментарій комплексного оцінювання стратегічних можливостей розвитку підприємств ІКТ, який, на відміну від існуючих, базується на основі поєднання фінансово-економічного аналізу діяльності підприємств ІКТ, кількісних досліджень поведінки споживачів для визначення пріоритетності стратегічних орієнтирів зазначених підприємств (2.3); а також методичний інструментарій встановлення потенційних можливостей стратегічного розвитку підприємств ІКТ в межах цифрової інфокомунікативної екосистеми, який, на відміну від існуючих, базується на систематизації переліку ідентифікованих стратегій розвитку, порівняльному критичному аналізу результатів діяльності, отриманих відповідними методами, враховуючи особливості та специфіку підприємств (3.2). Зазначені методичні розробки дали можливість обґрунтувати ефективність управлінських рішень щодо відповідності розробки певного виду стратегії розвитку наявному ресурсному потенціалу та стратегічним можливостям підприємства.

У результаті проведених здобувачем досліджень набув подальшого розвитку понятійно-категоріальний апарат цифрової інформаційно-комунікативної екосистеми, шляхом уточнення поняття «цифрова інфокомунікативна екосистема», як інноваційна бізнес-модель стратегічного розвитку підприємств ІКТ, ефективне функціонування якої базується на забезпеченні передовими технологіями, ресурсно-компетенційним потенціалом та значним обсягом потенційних ринкових

можливостей для стратегічного розвитку підприємств ІКТ з метою отримання синергетичного ефекту учасників екосистеми (3.1); а також обґрунтування методичних підходів, зокрема:

- методичний інструментарій встановлення потенційних можливостей стратегічного розвитку підприємств інформаційно-комунікаційних технологій, який, на відміну від існуючих, базується на систематизації переліку ідентифікованих стратегій розвитку, порівняльному критичному аналізу результатів діяльності, отриманих відповідними методами, враховуючи особливості та специфіку підприємств. Це дасть можливість обґрунтувати ефективність підприємницьких рішень щодо відповідності розробки певного виду стратегії розвитку наявному ресурсному потенціалу та стратегічним можливостям підприємства (1.2);
- методичний підхід до здійснення стратегічного прогнозу результатів імплементації інфо-комунікативних екосистем підприємств ІКТ з використанням методів екстраполяції та визначення найменших квадратів, що на відміну від існуючих, враховує наявні проблеми забезпечення ефективного функціонування підприємств ІКТ під призмою розробки екосистем, на основі ключових векторів стратегічного розвитку, що дало змогу виявити та обґрунтувати наявність перспектив стратегічного розвитку підприємств ІКТ, які базуються на залученні підприємств ІКТ до процесу організаційно-економічних перетворень шляхом побудови та реалізації цифрових екосистем стратегічного розвитку підприємств ІКТ на довгострокову перспективу (3.3).

В цілому зазначені наукові результати можна вважати вагомим внеском в теорію і методологію сучасного стратегічного менеджменту, що сприятиме забезпеченню стійкого стратегічного розвитку підприємств ІКТ.

4. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях

Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано в 22 наукових працях, з них: 10 статей у наукових фахових виданнях України, що входять до

міжнародних наукометричних баз даних; 2 статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях, що індексуються у міжнародній наукометричній базі Scopus та 10 публікацій в інших виданнях. Загальним обсягом опубліковано 12,4 д.а., з яких 8,16 д.а. належить автору особисто.

Ключові теоретичні засади стратегічного розвитку, методичні підходи та практичні результати дослідження були представлені, активно обговорювались на міжнародних науково-практичних конференціях і отримали позитивну оцінку наукової спільноти.

Внесок автора у роботи, опубліковані у співавторстві, достатньою мірою конкретизовано в переліку опублікованих за темою дисертації наукових праць. На захист дисертації виносяться лише авторські особисті розробки.

5. Теоретичне та практичне значення результатів дисертації

Автором дисертаційного дослідження здійснено вагомий внесок до розвитку теоретико-методичних зasad стратегічного розвитку підприємств, систематизовано категоріальний апарат, здійснено ретроспективний аналіз поглядів вчених щодо питань стратегічного розвитку. До того ж автором виділено загальні аспекти та форми розвитку (с. 33-35), запропоновано класифікаційні аспекти поняття розвитку підприємств ІКТ (с. 37), виділено характерні ознаки та чинники впливу на стратегічний розвиток підприємства ІКТ (с. 39), запропоновано трактування змісту і співвідношення деяких понять для актуалізації вітчизняної теоретичної бази менеджменту (с. 34-44). Важливим теоретичним надбанням автора є також розроблена концептуальна схема стратегічного розвитку підприємств ІКТ.

Одночасно суттєве теоретичне та практичне значення має сформований автором алгоритм розробки стратегічних напрямів розвитку підприємств ІКТ (с. 63), виділені автором організаційно-економічні критеріальні ознаки стратегій розвитку підприємств ІКТ (с. 66), а запропонований підхід щодо каскадування стратегій розвитку підприємства ІКТ та методики її оцінювання є доповненням такого науково-практичного доробку і є доцільним для використання в галузі інформаційно-комунікаційних технологій.

Проведене ґрунтовне дослідження ринку інформаційно-комунікаційних технологій України з оцінюванням перспектив його розвитку в умовах сучасних викликів, дало змогу здобувачеві визначити ключові чинники і тенденції розвитку цього ринку, що є особливо практично-значущим для прийняття в подальшому ефективних рішень щодо стратегічного розвитку.

Сформовані автором концептуальні засади стратегічного розвитку підприємств інформаційно-комунікаційних технологій у напрямі формування цифрових екосистем та також мають важоме теоретичне та практичне значення, зокрема для підвищення ефективності стратегічного розвитку та удосконалення системи управління підприємствами ІКТ.

Прикладне значення мають розроблені автором комплекс генеральних стратегічних цілей формування цифрових інфо-комунікативних екосистем на основі ключових фокусів стратегій розвитку підприємств ІКТ (рис. 3.13) та вектори стратегічного розвитку підприємств ІКТ в межах цифрової інфо-комунікативної екосистеми (рис. 3.14).

Дисертацію підготовлено у відповідності до плану наукових досліджень Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій Міністерства освіти і науки України: «Науково-методичне забезпечення реалізації стратегії сталого розвитку» (номер державної реєстрації 0114U002052), «Методологічні підходи щодо формування та реалізації сталого розвитку галузі зв’язку, інформатизації і телекомунікацій» (номер державної реєстрації 0114U002053), в межах якої автором обґрунтовані концептуальні положення щодо розробки та впровадження ефективних напрямів стратегічного розвитку підприємств інформаційно-комунікаційних технологій на основі розробленого механізму формування цифрової інфокомунікативної екосистеми підприємств ІКТ з метою досягнення прогнозованого синергетичного ефекту.

Результати досліджень були використані для забезпечення ефективного стратегічного розвитку підприємств ІКТ, зокрема пропозиції щодо побудови цифрової екосистеми були застосовані в діяльності підприємств: ТОВ "Різбукнет" 28 (довідка від 238/3 від 27.05.2020 р.), ФОП Соболєв Д. (довідка № 17-20/4 від

17.11.2020 р.), ТОВ «ПІПЛ УА» (довідка від 37/542 від 17.01.2021 р.). Теоретичні положення та практичні результати дисертації було впроваджено в навчальний процес Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій при підготовці фахівців спеціальності «Підприємництво та торгівля», «Менеджмент», «Економіка» при викладанні навчальних дисциплін «Інформаційні системи та технології в підприємництві та торгівлі», «Інтернет-торгівля», «Технологія створення власного бізнесу», «Стратегічне планування у підприємництві».

6. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна роботи Мартиненко М.О. на тему «Стратегічний розвиток підприємств інформаційно-комунікаційних технологій» є кваліфікованою науковою працею. Текст роботи викладено українською мовою в науковому стилі. В дисертації чітко сформульовано мету та задачі дослідження, визначено об'єкт та предмет, подано наукову новизну, актуальність. Викладення матеріалу є логічним та послідовним. Наукові джерела відібрані та оформлені відповідно до чинних норм та рекомендацій. Можна стверджувати, що робота виконана у відповідності із встановленими законодавчими нормами, а використані методи, методики та інструменти досліджень є релевантними та відповідають спеціальності 073 «Менеджмент»; визначені закономірності та тенденції розвитку ринків інформаційно-комунікаційних технологій є актуальними та практично-значущими.

Дисертаційне дослідження Мартиненко М.О. на тему «Стратегічний розвиток підприємств інформаційно-комунікаційних технологій» містить наукову новизну та є завершеним науковим дослідженням.

7. Відсутність (наявність) порушення академічної добросесності

Можна однозначно стверджувати, що автор дисертації Мартиненко М.О. при виконанні дисертаційної роботи дотримувалася принципів та норм академічної добросесності, тому це дисертаційне дослідження є самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею.

Наукові положення, методичні і прикладні розробки, висновки та рекомендації, що викладені в дисертації, отримані особисто здобувачем. Дисертація містить необхідні посилання на використані джерела інформації, статистичні дані тощо відповідно до норм законодавства про авторське право. За результатами перевірки дисертаційної роботи на наявність ознак академічного plagiatу встановлено коректність посилань на джерела для текстових та ілюстративних запозичень, що дозволяє зробити висновок про відсутність порушень академічної добросесності та дотриманням здобувачем всіх її необхідних принцип та норм.

8. Дискусійні положення та зауваження

Відзначаючи науковий доробок здобувача та позитивно оцінюючи дисертацію в цілому, варто звернути уваги на певні дискусійні положення та зауваження:

1. Автором у параграфі 1.1 здійснено систематизацію підходів до розуміння сутності понять «розвиток», «стратегія», «стратегічний розвиток» (с.25-35). Проте доцільно було б провести поглиблений критичний аналіз наукових підходів та більш чітко відокремити розуміння сутності цих категорій на макро- та мікрорівнях.

2. Методичний інструментарій щодо ідентифікації потенційних можливостей стратегічного розвитку підприємств інформаційно-комунікаційних технологій (пункт 1.2) містить перелік загальновідомих методів стратегічного аналізу без урахування особливостей розвитку підприємств ІКТ. Автору слід було зазначити пріоритетність застосування таких методів у досліджуваній сфері.

3. У параграфі 1.3 наведено можливості застосування методу найменших квадратів, зокрема для аналізу споживчих переваг в оцінці функції корисності споживача, при проведенні маркетингових досліджень; запропоновано алгоритм застосування методу найменших квадратів. Проте автору варто було б більш ретельно обґрунтувати необхідність застосування цього методу саме для побудови стратегії розвитку підприємств ІКТ.

4. При проведенні SWOT-аналізу досліджуваних підприємств (параграф 2.2) поза увагою автора залишилися окремі маркетингові аспекти, зокрема,

асортиментна політика, комунікації, брэндинг, взаємодія із споживачами, лояльність клієнтів тощо.

5. У третьому розділі автором розроблено концептуальні засади формування цифрової екосистеми та концептуальні підходи до стратегічного розвитку підприємств в умовах цифрової трансформації господарювання. Варто було б більш детально описати ринкові вигоди учасників цифрової екосистеми за принципу "winwin", трансформуючи їх в реальні показники господарської діяльності.

6. Автором запропоновано для підприємств ІКТ стратегії лідерства, стратегії інноваційного розвитку; стратегії діджиталізації діяльності; стратегії розвитку рітейлу, стратегії оптимізації вартості товарів та послуг. Автору слід було б детально описати можливості застосування цих стратегій для конкретних досліджуваних підприємств, оскільки рекомендації щодо застосування цих стратегій не можуть бути однаковими для всіх, враховуючи розбіжності їх конкурентних позицій та потенціалу стратегічного розвитку.

7. Пропозиції автора у параграфі 3.3 базуються на розрахунку прогнозних значень показників фінансово-економічного стану досліджуваних підприємств ІКТ, що не дає змоги урахувати ринкові чинники впливу на стратегічний розвиток і оцінити очікуваний економічний ефект від впровадження концепції цифрової екосистеми.

8. Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Вивчення дисертації, анотації та публікацій за темою дослідження дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота Мартиненко Марини Олександровни на тему «Стратегічний розвиток підприємств інформаційно-комунікаційних технологій» за своїм змістом і структурою є цілісною, самостійно виконаною здобувачем кваліфікаційною науковою працею. У ній наведено науково обґрунтовані результати особисто проведених здобувачем досліджень щодо визначення та пошуку шляхів стратегічного розвитку підприємств інформаційно-

комунікаційних технологій, що мають важливе наукове та практичне значення. Отримані результати та запропоновані автором рішення, висновки, рекомендації є достовірними та обґрунтованими. Опубліковані наукові праці повною мірою відображають зміст дисертації, головні результати дослідження, його наукову новизну та практичну значущість.

Мета та завдання, поставлені у дисертаційній роботі, в цілому досягнуті та вирішенні. За своїм змістом, оформленням, актуальністю, ґрунтовністю вирішення наукових проблем, рівнем наукової новизни, теоретичним та практичним значенням одержаних результатів представлена дисертаційна робота на тему «Стратегічний розвиток підприємств інформаційно-комунікаційних технологій» повністю відповідає спеціальності 073 «Менеджмент», вимогам наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» № 40 від 12 січня 2017 року (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор Мартиценко Марина Олександровна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри маркетингу імені А.Ф. Павленка
Київського національного економічного університету

імені Вадима Гетьмана

Ярослава ЛАРІНА

